

Mediācijas piemērošanas iespējas veselības aprūpes jomā

Karina Palkova

*Rīgas Stradiņa universitāte, Juridiskā fakultāte,
Tiesību zinātņu katedra, Latvija
karina.palkova@inbox.lv*

Kopsavilkums

Rakstā aplūkota mediācijas procesa piemērošana strīdos starp pacientiem un ārstniecības personām veselības aprūpes jomā. Mediācija ir salīdzinoši jauns ārpus tiesas strīdu izskatīšanas process Latvijā, taču plaši izplatīts Eiropas valstīs. Saskaņā ar šobrīd spēkā esošajiem tiesību aktiem strīdi, kas rodas starp pacientiem un ārstniecības personām, galvenokārt tiek risināti vispārējas jurisdikcijas tiesās. Prakse rāda, ka pieteikumu skaits par nekvalitatīvi sniegtajiem medicīnas pakalpojumiem aug. Par to liecina Latvijas tiesas spriedumu un Eiropas Cilvēktiesību tiesas spriedumu skaits.

Latvija ir zaudējusi vairākas medicīnas tiesību jomā Eiropas Cilvēktiesību tiesā izskatītas lietas [9, 10, 11]. Tas norāda uz virkni problēmu Latvijas veselības aprūpes tiesību nozarē. Lai izvērtētu strīdu starp pacientiem un ārstniecības personām un gūtu ātrāku un kvalitatīvāku iespējamo risinājumu, nepieciešams izvērtēt mediācijas piemērošanu strīdos veselības aprūpes jomā. Pētījuma rezultāti ļauj secināt, ka tiesību normu saturs pieļauj mediācijas piemērošanu medicīnas tiesību jomā, taču, lai mediācijas process pilnvērtīgi darbotos, nepieciešams ievērot priekšnoteikumus, kas tiks pētīti darbā.

Atslēgvārdi: mediācija, medicīnas tiesības, veselības aprūpe.

Ievads

Latvijā arvien vairāk rodas strīdi starp pacientiem un ārstniecības personām. Par to liecina tiesvedības procesu skaitliskais pieaugums pacientu tiesību aizsardzības jomā ne tikai Latvijā, bet arī Eiropā. Vienlaikus jāatzīmē, ka iepriekšminēto tiesvedības procesu skaits Latvijā joprojām ir proporcionāli daudz mazāks nekā citās Eiropas Savienības valstīs. Tas norāda ne tikai uz pacientu neapmierinātību ar veselības aprūpes nozares sniegtajiem pakalpojumiem un to kvalitāti, bet arī uz tās trūkumiem.

Saskaņā ar Primārās veselības aprūpes attīstības plānu 2014.–2016. gadam, ko izstrādājusi Veselības ministrija, pacienti nav apmierināti ar Latvijas veselības aprūpes kvalitāti. Jāuzsver arī, ka Latvijā pastāvošais tiesiskais regulējums vairāku iemeslu dēļ ierobežo pacientu brīvības un iespējas strīdu risināšanas gadījumā.

Savukārt tiesiskais regulējums pilnā mērā neaizsargā arī ārstniecības personas. Normatīvajos aktos pastāv virkne nepilnību, kas sarežģī arī tiesāšanās procesu starp pusēm, neveicinot strīdu ātrāku risināšanu vai strīdu novēršanu. Ņemot vērā biežās izmaiņas medicīnas tiesību jomu regulējošajos normatīvajos aktos, jautājums ir par labvēlīgo attiecību veidošanu starp pacientu un veselības aprūpes pakalpojumu sniedzēju. Ārstniecības personas var nebūt laikus informētas par jaunajām izmaiņām likumos, un tādējādi var rasties zināmi riski attiecībās ar pacientiem. Ne vienmēr ir skaidri nosacījumi pacientu tiesību piemērošanas jomā, kas var radīt domstarpības tiesību normu interpretācijā. Savukārt lietu izskatīšanas stadijā vispārējās jurisdikcijas tiesās pacientiem trūkst tiesiskās palāvības un pārliecības par tiesu vai sagatavoto ekspertu slēdzieni objektivitāti.

Pētījums skar šauru jomu, kas līdz šim nav aprakstīta zinātniskajā literatūrā. Tā novitāti veido pacientu un ārstniecības personu tiesisko attiecību izpēte, kas balstās uz mediācijas procesa piemērošanas iespēju strīdos starp pacientiem un ārstniecības personām. Pētnieciskā darba rezultātā tiks piedāvātas minēto strīdu izskatīšanas iespējas un pacientu tiesību aizsardzības mehānisma pilnveidošana.

Darba mērķis

Darba mērķis ir izpētīt mediācijas procesa piemērošanas iespēju strīdos starp pacientiem un ārstniecības personām, kā arī noskaidrot priekšnoteikumus mediācijas procesa veiksmīgai ieviešanai.

Metodes

Zinātniski pētnieciskās metodes, kas izmantotas mērķa sasniegšanai, ir analīze, lai noskaidrotu pētāmā objekta struktūru, un loģiskā metode, ar kuras palīdzību tiek analizētas mediācijas piemērošanas efektivitāte strīdos starp pacientiem un ārstniecības personām.

Veselības aprūpes joma ir pakļauta sarežģītam tiesiskam regulējumam. Veselības aprūpes pamatā ir tāda vērtība kā cilvēka dzīve, kas tiek aizsargāta, tostarp ar ANO Vispārējo Cilvēktiesību deklarāciju [2]. Medicīnas tiesību jomā tiek skartas cilvēka tiesības uz dzīvību un veselību. Tādējādi nozare ir viena no sarežģītākajām un tiek raksturota ar lielu strīdu skaitu. Strīdi starp pacientiem un ārstniecības personām ir emocionāli, kas tomēr var tikt novērsti ārpus tiesas, proti, savstarpējas komunikācijas līmenī [5]. Īpaša uzmanība jāvērs uz destruktīvo emociju neitralizēšanu un konflikta patieso iemeslu noskaidrošanu.

Viens no veidiem šādu strīdu risināšanā ir mediācijas process, kas, pamatojoties uz 2008. gada 21. maija Eiropas Padomes direktīvu 2008/52/EK par konkrētiem mediācijas aspektiem civillietās un komercietās, tika implementēts Latvijas likumdošanā. 2014. gadā pieņemts Mediācijas likums [4], un tādējādi Latvijas normatīvais regulējums ir sniedzis iespēju piemērot alternatīvo strīdu risināšanas metodi – mediāciju.

Mediācijas likuma [4] 1. pants skaidri nosaka, ka mediācija ir brīvprātīgais sadarbības process, kurā puses cenšas panākt pieņemamu vienošanos, lai atrisinātu savas domstarpības. Procesu vada mediators. Mediācijas likuma 2. panta otrajā daļā norādīts, ka mediāciju var izmantot gan ārpustiesas procesā, gan arī tiesvedības procesā, ja tiesību normas nenosaka citādi. Civillikuma [3] 23. pants nosaka, ka visi civiltiesiskie strīdi ir pakļauti tiesai. Taču tas neatņem tiesības pusēm savstarpēji vienoties par strīda izšķiršanu, izmantojot mediāciju. Tas nozīmē, ka normatīvais regulējums ir sakārtojis normatīvo bāzi, paverot ceļu alternatīviem strīdu risināšanas modeļiem arī strīdos starp pacientiem un ārstniecības personām vai medicīnas iestādēm.

Mediācijas process sekmē emocionālā aizskāruma cēloņu atklāšanu ar problēmas turpmāku tiesisku risināšanu. Loģisks ir pieņēmums – lai rastu racionālu strīda risinājumu, jāveic visas iespējamās darbības, kas mazinātu sākotnējo emocionālo spriedzi pušu starpā. Izpētot mediācijas procesa principus un metodes, izriet, ka mediācija ir tieši saistīta ar iepriekš norādīto loģisku strīdu risināšanu.

Mediācijas piemērošana veselības aprūpes jomā varētu kalpot ne tikai kā strīdu izskatīšanas mehānisms ārpus tiesas stadijā, bet arī laikus identificēt sistēmiskās kļūdas vai trūkumus, kas rodas veselības aprūpes jomā pacientu un ārstniecības personu tiesiskas komunikācijas rezultātā.

Mediācija ietver sevī ļoti komplicētu risinājumu, kas lielākoties var tikt raksturots ar vairākām specifiskām tiesiskām pazīmēm. Veselības aprūpes nozare ir sarežģīta tiesiskā kategorija, kas iekļauj sevī ļoti dažādu profesionālu darbību kopumu medicīnas pakalpojumu sniegšanas jomā. Tā sastāv no sarežģītu procesu virknes, piemēram, medicīnas ekspertīzes, profilakses pasākumiem, orgānu un šūnu transplantācijas. Papildus jāatzīmē arī tādas īpatnības kā katra pacienta individuālais veselības stāvoklis, organisma īpatnības un reakcijas uz dažāda veida manipulācijām. Strīdu objekts starp pacientiem un ārstniecības personām lielākoties ir sniegto pakalpojumu kvalitāte, kas ir grūti izmērāma, ņemot vērā vairākus medicīniska rakstura rādītājus [12].

Tiesu prakse liecina, ka strīdi starp pacientiem un ārstniecības personām rodas arī tāpēc, ka nav pieejama medicīniskā dokumentācija vai tajā tiek iekļauta nepilnīga informācija, kā arī ar ārstniecības personām noslēgto līgumu saturs. Tādējādi veiksmīga mediācijas procesa piemērošana strīdos starp pacientiem un ārstniecības personām ir tieši saistīta ar neatkarīgas medicīnas ekspertīzes kvalitāti minētajos strīdos. Pacientam jābūt pilnīgi un neapšaubāmi pārliecinātam par eksperta veikto atzinumu. Atzinumam jābūt objektīvam, pilnīgam un kvalitatīvam. Kaut gan strīds var tikt skatīts mediācijas procesā, ekspertu slēdzieni būs viens no pamatnoteikumiem veiksmīga procesa norisē [8].

Vienlaikus ne mazāk svarīga nozīme strīdos starp pacientiem un ārstniecības personām vai medicīnas iestādēm ir komunikācijas trūkumam un pacientu un ārstniecības personāla informētībai [7]. Komunikācijas prasme ir viens no veiksmīgas mediācijas procesa piemērošanas priekšnoteikumiem.

Arī Pacientu tiesību likuma [6] 2. pants nosaka, ka ir jāveicina labvēlīgas attiecības starp pacientu un veselības aprūpes pakalpojumu sniedzēju. Papildus ir jāsekmē pacienta aktīva līdzdalība veselības aprūpē un jānodrošina viņam iespēja īstenot un aizstāvēt savas tiesības un intereses [6]. No tā, cik kvalitatīvi ārstniecības personas spēj izklāstīt pacientam svarīgu un nepieciešamu informāciju, atkarīgs pacienta lēmums, vai viņš izvēlies brīvprātīgi piedalīties mediācijas procesā.

Veicot kvalitatīvu komunikāciju, ārstniecības personas izglīto pacientu, tādējādi sniedzot viņam iespēju pastarpināti līdzdarboties ārstniecības gaitā un būt informētam. Izglītošanas rezultātā pacients sāk saprast veselības aprūpes sistēmu. Tas savukārt samazina potenciālo tiesvedību skaitu un palielina mediācijas procesa piemērošanas iespējas. Turpretī tiesāšanās ir ļoti vājš komunikācijas posms, un iznākumā viena puse vienmēr būs neapmierināta, tādējādi pieļaujot citu tiesvedību lielu varbūtību. Cits jautājums ir ārstniecības personu pienākums paust patiesību. Vienlaikus jāuzsver, ka ārstniecības personas ļoti reti būs atvērtas tiesvedības procesa gaitā, jo galvenais uzdevums ir labvēlīgs spriedums. Papildu informācijas izpaušana var ietekmēt procesa iznākumu. Tādējādi, piemērojot mediācijas procesu starp pacientiem un ārstniecības personām, jāmaina gadiem ilgi izveidojies strīdu risināšanas modelis.

Mediācijas process balstās uz brīvprātības principa. Taču līgumos, kas tiek slēgti starp ārstniecības personu un pacientu, joprojām lielākoties tiek paredzēta strīdu izskatīšana vispārējās jurisdikcijas tiesās. Tātad tas, vai mediācijas process veselības aprūpes jomā tiks pieņemts un aktīvi izmantots veselības aprūpes strīdos, atkarīgs tikai un vienīgi no ārstniecības personas, kas sagatavo līgumus starp sevi un pacientiem.

Viens no mediācijas pamatprincipiem ir konfidencialitāte [5]. Tātad mediācijas procesa piemērošana veselības aprūpes strīdos aizsargā ārstniecības personu no informācijas izpaušanas. Strīds, kas tiek skatīts mediācijas ceļā, ir konfidenciāls, turpretī, risinot strīdu vispārējās jurisdikcijas tiesā, pieņemtais nolēmums ir publisks.

Iepriekš minētais sniedz iespēju rast vispārēju priekšstatu par mediāciju un strīdiem veselības aprūpes nozarē. Taču jāuzsver, ka, ņemot vērā komplicēto veselības aprūpes tiesisko būtību, arī mediācijas process nevar būt piemērots visos starp pacientu un ārstniecības personu radušos strīdos. Kā izņēmums jāmin, piemēram, gadījumi, kad tiek ierosināta krimināllieta.

Secinājumi

Strīdi veselības aprūpes sistēmā ir ļoti komplicēti. Pacientiem un ārstniecības personām, nonākot konfliktsituācijā, vairākums gadījumos (izņemot normatīvajos aktos minētos izņēmumus, piemēram, krimināllietas) ir tiesības izvēlēties konflikta risināšanas veidus.

Pacienti izvēlēšies mediāciju tikai gadījumā, ja sistēma pierādīs, ka ir spējīga darboties efektīvi.

Sistēmas efektivitāte ir atkarīga galvenokārt no ļoti pārdomātas mediācijas ekonomiskās pieejamības, kas ne vienmēr ir ekonomiski izdevīgāks risinājums pacientam salīdzinājumā ar strīdu izskatīšanu vispārējas jurisdikcijas tiesās.

Mediācijas piemērošana strīdos starp pacientiem un ārstniecības personām ir atkarīga no pacientu un ārstniecības personu iniciatīvas. Ārstniecības iestādēm ir dots tiesiskais pilnvarojums piemērot mediāciju vairākos gadījumos. Taču ir nepieciešams veikt saturiskas izmaiņas ārstniecības personu iekšējos normatīvajos aktos. Piemēram, jāparedz strīdu risināšanas iespēja ar mediācijas procesa palīdzību.

Darbs tapis doktora studiju programmas “Juridiskās zinātnes” promocijas darba “Pacienta un ārstniecības personu, medicīnas iestāžu tiesisko attiecību regulējuma problemātika: starptautiskais aspekts un modernizācijas virzieni” izstrādes gaitā.

Opportunity to Use Mediation in Healthcare Disputes

Abstract

The aim of the article is to provide some insight into an opportunity to use mediation in healthcare disputes in Latvia. Mediation is the process or form of alternative dispute resolution. Mediation is not yet popular in Latvia but in Europe the process has gained strong background. The number of applications in healthcare cases before the court are growing. It shows that there are some problems in healthcare legal system that should be improved. The article highlights the practical side of the problem to use mediation in disputes between patients and medical persons, as well as relationships and communication problems between both parties.

The results of the research show that legislation allows applying mediation in healthcare disputes. Nevertheless, in order to make mediation process more popular in that particular sphere, it is necessary to comply with several conditions.

Keywords: mediation, healthcare, medicine law.

Literatūra

1. Ārstniecības likums. Iegūts no: <http://likumi.lv/doc.php?id=44108> [sk.13.10.2015.].
2. Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencija. Iegūts no: <http://likumi.lv/doc.php?id=43859> [sk. 11.10.2015.].
3. Civillikums. Iegūts no: <http://likumi.lv/doc.php?id=225418> [sk. 10.10.2015.].
4. Mediācijas likums. Iegūts no: <http://likumi.lv/doc.php?id=266615> [sk. 14.10.2015.].

5. *Mediācija. Mediācijas pamati teorijā un praksē*. VAS "Tiesu namu aģentūra", 2007, 136.–140. lpp.
6. Pacientu tiesību likums. Iegūts no: <http://likumi.lv/doc.php?id=203008> [sk. 13.10.2015.].
7. Bolis, J. *Mediācija*. Juridiskā koledža, 2007, 11.–16. lpp.
8. Broekman, J. M. *Normative systems in legal and moral theory*. Duncker & Humblot, 1997.
9. Case of A.k. vs. Latvia. Iegūts no: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-145005> [sk. 09.10.2015.].
10. Case of L.H. vs. Latvia. CASE OF L.H. v. LATVIA. Iegūts no: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-142673> [sk. 12.10.2015.].
11. Case of Krivošejs vs. Latvija. Iegūts no: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-108665> [sk. 11.10.2015.].
12. Hall, M. A., Bobinski, M. A., Orentlicher, D. *Medical Liability and Treatment Relationships*. Aspen publishers, 2005.